זכרון־דברים

סדר־היום:

ישיבה ראשונה. יום שני, כ״ח בכסלו תש״ו (3/12/45) בשעה 6 בערב.

א) פתיחה — נשיא ועד הלשון הפרופ׳ נ״ה טורטשינר.

ב) דבר למורשים — חבר הוועד המרכזי ה׳ דוד שמעונוביץ.

ג) מפעולות ועד הלשון העברית ותפקידיו הקרובים — מנהל הלשכה ד״ר ש׳ איזנשטדט.

ד) לפתרון בעיית הכתיב ע״י ועד הלשון — המזכיר המדעי ד״ר ז׳ בן־חיים.

ה) מפעולתנו לתקנת הלשון — המזכיר המדעי ה׳ יחזקאל קוטשר.

ישיבה שניה. יום שלישי, כ״ט בכסלו תש״ו (2/45, בשעה 8.30 בבוקר.

א) דינים וחשבונות של המורשים למקומותיהם.

ב) הערות והצעות.

ג) החלטות.

ישיבה ראשונה

פרופ׳ נחום מלושץ

פותח בשם הנשיאות את הכינוס. הוא מברך את באי כוח היישוב, שבאו לשתף פעולה עם המוסד העליון של הלשון העברית והמגלים את חרדת העם לתחייתה השלמה של לשוננו. הוא מאחל להם, שיזכו להשתתף בכינוסים הבאים של באי כוח העם, אשר ייצגו מאות ערים וכפרים מדברי־עברית, הבנויים בארץ־ישראל החפשית.

השפה העברית נודעת לתהילה ולכבוד בעמים בתור שפת תרבות עתיקה, שפת התנ״ך. לנו היא שפה לאומית, שפת יצירתנו מראשית נעורי עמנו, כאשר נעקרה משרשי הוויתה ונאלמה בפי בניה הפזורים. על דגלנו חרות רעיון תחייתה והרחבתה של לשוננו, רעיון פורה ומעשי, אשר ביצועו התחיל בהדרגה משעת ייסודו של ועד הלשון העברית על ידי אליעזר בן יהודה ז״ל בט״ו מנחם־אב תרמ״ט.

הוא מתנצל בשם נשיאי ועד הלשון הפרופ׳ נ״ה טורטשינר והפרופ׳ יוסף קלוזנר על היעדרם בכינוס מחמת מחלתם.

הוא שולח בשם הכינוס ברכה נאמנה לגב׳ מ׳ ביאליק, חברתו של המשורר הלאומי ונשיא הוועד המנוח ח״נ ביאליק ז״ל, למלאות לה 70 שנה ומאחל לה, שתאריך ימים ותראה בהגשמת שאיפותיו הנעלות של בעלה.

הכינוס קם לזכרם של חברי ועד הלשון, אשר נפטרו בזמן הכינוס המדעי האחרון: פ׳ אוירבך, ד״ר ש׳ טשרניחובסקי, ב׳ כצנלסון, ואריה סמיאטצקי זכרונם לברכה.

נקראים מכתבי ברכה מנשיאי ועד הלשון הפרופ׳ נ״ה טורטשינר ופרופ׳ יוסף קלוזנר וכן מחברי ועד הלשון ס״ר גולדברג, פרופ׳ א״ש הרטום, מ׳ ויזן ופרופ׳ מ״ד קאסוטו, מרקטור האוניברסיטה העברית הפרופ׳ מ׳ פקטה, ומנהל הטכניון העברי מר ש׳ קפלנסקי, ממוסד ביאליק שעל יד הסוכנות היהודית לארץ ישראל, מהברית העברית העולמית, מוועד הקהלה בחיפה, ממועצת פועלי תל אביב, מחברת

Academy of the Hebrew Language
is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to
Lšonénu: A Journal for the Study of the Hebrew Language and Cognate Subjects / / - :
www.jstor.org

„אמוני הלשון העברית" סניף חדרה, וחבר ועד „אמוני הלשון העברית" בחיפה מר משה רמברג.

בשם מרכז הסתדרות המורים מברך אח הכינוס חבר ועד הלשון ד"ר יצחק פרץ. הוא מאחל לכינוס, שתשרה ברכה בפעולתו ושיסייע להשלטת שפה עברית אחידה וברורה ביישוב. הוא מציין את חלקו של ציבור המורים ושל הסתדרותם בתחיית הלשון, שנבעה בעיקר מן הצורך במונחים למקצועות הנלמדים בבית הספר. הוא עומד על העובדה, כי בשנת תרס"ה, בוועידת הסתדרות המורים השנייה בגדרה נוסד על ידיה ועד הלשון העברית, ונכרתה ברית של פעולת גומלין בין מניחי הלשון למוריה. בשם ציבור המורים הוא מדגיש את הצורך הדחוף בפתרון בעיות המבטא והכתיב וקורא לשיתוף פעולה בין חברי ועד הלשון ובין המורים בשטח זה. הוא מברך את יוזמי הכינוס ומשתתפיו ומסיים בדבריו של ח"נ ביאליק ז"ל:...

הלשון העברית באה לברוא לב אחד לכל חלקי האומה.

הלשון היא הקרקע הרוחני של האומה.

לא נֶהֱפַך לאומה בלי תקנתה ושכלולה הגמור של הלשון העברית.

ה' משה בירמן מברך את הכינוס בשם סניף חברת „חברת אמוני הלשון העברית" בחיפה, מוסר לו את ברכת הועד והחברים ומביע את תקוותו, כי בחיפה הגדולה ובסביבתה תתרחב בקרוב הפעולה וכי עוד חברים רבים יצטרכו לסניף המקומי.

ד"ר ש' איזנשטדט

מרצה על פעולות ועד הלשון העברית ותפקידיו הקרובים:

56 שנות פעולתו של ועד הלשון מאז ייסודו ועד היום הן שלבים בתחיית הלשון ובהתפתחותו של היישוב. היישוב והלשון גדלו כאחת. הלשון, שבתפוצות היתה תלויה על בלימה ושמאמצי תחייתה המלאכותית נכשלו שם, צמחה באופן טבעי בארץ; תחילה כשפת התינוקות בגנים, אח"כ כשפת ביה"ס העממי, התיכון, המקצועי והגבוה. נכרתה ברית בין חכמי ירושלים וסופריה, אשר הצטרפו לוועד הלשון, ובין המורים בערים ובמושבות, ומכיתה לכיתה הלכה הלשון והתעשרה במונחים. המורים שישבו בוועד ומחוצה לו קבעו מונחים וחיברו ספרי־לימוד. בהדרגה נקבעה לשון אחידה והמלונים המתפרסמים על ידי הוועד מסייעים למשמעת לשונית ביישוב, שהיא מסמלת את עיצוב כוחנו התרבותי־לאומי. גם המלאכה, החקלאות והמדעים השימושיים לענפיהם השונים קיבלו ומקבלים את סיועם מצד ועד הלשון, אשר הפך למנגנון מדעי בן 40 חברים מבין הבלשנים, המורים והסופרים הוותיקים. כל חברי הוועד עובדים את עבודתם בהתנדבות והם מתמנים לתפקידם זה למשך כל ימי חייהם. מבין הוותיקים שבחברי הוועד מתמנה ועד מרכזי, הקובע את תכנית הפעולה הלשונית והמכריע בשאלות לשון מסופקות. חברי הוועד והמומחים למקצועותיהם, העובדים אף הם עבודת התנדבות, מצטרפים לוועדות מקצועיות, הפועלות בשלושת המרכזים שבארץ — בירושלים, בחיפה ובתל אביב — ועבודתן מוצאת את הדרכתה מצד נשיאי הוועד והמזכירות המדעית. נשיא הוועד הפרופ' נ"ה טורטשינר משמש גם עורך הרבעון „לשוננו", היוצא לאור משנת תרפ"ח ועד היום. עריכת חוברות לענייני

לשון „לשוננו לעם" נמסרה לידי חברי הועד ה' א' אברונין, מ' אזרחי וד"ר י' פרץ, וכבר יצאו לאור 3 קונטרסים.

הנהלת הלשכה המרכזית — בסיוע לשכת תל־אביב והסניף של חברת „אמוני הלשון העברית" בחיפה — מטפלת בביצוע תכניות הוועד, בהוצאת כתביו ובהפצתם, בהרחבת הקשרים עם מוסדות ועסקנים ובהשגת האמצעים הדרושים. קרן מיוחדת למונחי חקלאות ומלאכה, שנוסדה ביזמתו ומאמציו של הח' יהושע מנוח איש דגניה, מוקדשת להוצאת מלונים לענפי החקלאות והמלאכה השונים. לחשבון קרן זו מתפרסם עכשיו המלון הגדול והמצויר למונחי הטכניקה.

עם גמר המלחמה התחילו מתחדשים קשרי ועד הלשון עם העסקנים, בתי הספר ואגודות הנוער בתפוצות, המגלים ערנות רבה וזיקה עמוקה לערכי הלשון והתרבות.

פעולתו של ועד הלשון הולכת ומתרחבת, ואלמלי היו אמצעים מספיקים בידו, היה צריך לפתח ולשכלל את כל ענפי פעולתו, להרחיב את מזכירותו המדעית ואת לשכתו, להמריץ את הפעולה להכנת המלון האקדמאי של הלשון, להעמיד ועדות מקצועיות נוספות, לצייד אותן בספרות לשונית ומקצועית, שהן זקוקות לה.

ועד הלשון קבע וקובע במידה מרובה מונחים לענפים השונים של המשק החקלאי וקשר במשך השנים קשרים אמיצים עם ציבור העובדים. אולם רק לפני חצי שנה הוחל במפעל של מינוי מורשים קבועים לענייני לשון בקיבוצים, במושבים, בארגונים ובמושבות. פעולתנו נשאה פרי והוכיחה את הצורך החיוני במגע מתמיד עם הנקודות השונות בארץ, והערב אנו מכנסים בתנאים הקשים של השעה את הכינוס הארצי הראשון של המורשים. תהא ברוכה התחלתנו המשותפת ויתהדקו הקשרים בינותנו. אנו נחגור כוח כדי למלא במידה האפשרית את חובתנו כלפי העם המדבר עברית, להרחיב את פעולתה של המזכירות המדעית, עד כדי שתוכל להשיב בשלימות ובדייקנות לכל השאלות שהיא נשאלת עליהן מבאי כוח הנקודות, למנות מדריכים לשוניים, שיבקרו בנקודות לשם מתן הוראות, כינוס חומר, ארגון פינות לשון וקריאת הרצאות סמינאריות על שאלות־לשון. כמו כן נעשה את כל האפשר כדי לפרסם עלונים וחוזרים שיטתיים, שיהדקו את הקשר בינינו ובין הנקודות. ייתכן שנהיה זקוקים גם לכנס מזמן לזמן כינוסים אזוריים בהתאם להצעתם של כמה מן החברים.

העיכוב היחידי, העומד בדרך ביצועה של תכניתנו, הוא חוסר האמצעים החמריים הדרושים. כבר כיום מכסה הועד $^5/_6$ מתקציבו ההכרחי מתרומות חברים, ורק $^1/_6$ מתקבלת מאת המוסדות הלאומיים. אנו בטוחים, כי הכינוס הזה יצטרף לתביעתנו הצודקת כלפי הסוכנות היהודית והאוניברסיטה העברית, שיגאלו את האקדמיה של הלשון העברית מחסרון תקציב הממעט את דמותו של המוסד ויטלו על עצמם את כלכלת צרכיו בכבוד.

הערב תשמעו שתי הרצאות מדעיות הנקראות מטעם הוועד על ידי המזכירים המדעיים וישיבת הבוקר של יום מחר תהיה מוקדשת לשמיעת הדינים והחשבונות והמשאלות, שהבאתם לנו בשמכם ובשם חבריכם.

אנו נקשיב קשב רב לדבריכם ונראה אותם בחור ציוני־דרך לפעולתנו המשותפת בעתיד.

דוד שמעונוביץ

נושא את דברו אל המורשים:

אף לרגע איני יכול להסיח את דעתי מן הפלא הגדול של תחיית לשוננו. זאת היא נקודת המפנה העיקרית בהיסטוריה העברית החדשה... כל זמן שהלשון לא קמה לתחיה היינו חיים בעולם של נכסים קפואים, היה משהו חוצץ בינינו ובין החיים. הלשון היא סמל התחיה והבריאות הנפשית. הרופא בודק את החולה בלשונו — כך גם אומה נבדקת בלשונה. אנו שהתגברנו על הסביבה הגלותית, על נחשולי הלעז ששטפונו, טעמנו בראשונה באוירה של ארץ ישראל את טעמה של עברית חיה. יותר מאושרים, בריאים ושלמים ממנו אלה שנולדו כאן ושקלטו את הלשון קליטה טבעית.

לדור הצומח והמכה שורש בארצנו משמשת הלשון העברית מקור טבעי של חוויות ושל יצירה. בה מתרקמים ומשתלבים כל מפעלי־חייהם, עבודתם ומלחמתם בארץ. שכלולה ושלמותה של הלשון הופכת לבעיה שימושית.

אני מאושר להשתתפותי בכינוס זה, המשמש פגישה ראשונה של אנשי העבודה ואנשי־הלשון, והמסמל את הברית הנכרתת בין יוצקי העבודה בטפוסים עבריים ובין המוסד המדעי־לאומי הוותיק, המכוון את תהליכי היציקה הזו.

תהא פעולתנו המשותפת ברוכה ופוריה.

ד"ר זאב בן-חיים

מרצה את הרצאתו:

לפתרון שאלת הכתיב ע"י ועד הלשון

רבותי!

ברצוני לתאר לפניכם על פי עניין מן העניינים השונים, שעסק בהם ועד הלשון בשנים האחרונות, את דרך פעולתו של הוועד בכלל, על מעלותיה, ובלי ספק יש מעלות בעבודתו, ועל ליקוייה, ואף אלה בלא ספק ישנם. והעניין הוא — תיקון הכתיב.

רבות הן הבעיות של לשוננו, שצפו ועלו עם התחדשות הדיבור העברי ועם יציאתה של הלשון מן התחום הצר של חכמים וסופרים אל רשות הרבים של המוני העם. לאמיתו של הדבר כל לשון חיה, אף זו שמתפתחת בתנאים טבעיים אידיאליים, אף זו שדורות של סופרים וחכמים טיפחוה וריבו אותה, כל לשון חיה היא כולה בעיות. כי דרך ההתפתחות בלשון היא דרך מלחמה, שאין לה סוף, מלחמת צורות לשון חדשות בישנות. לשון חיה הרי זה מסימניה המובהקים, שאין היא קבועה ועומדת במקום אחד, שאין היא בריאה קפואה, אלא בחינת לשון מ ע ב ר, מעבר בדרך כלל איטי וכביכול מחושב לדורות, מעבר מן הלבוש הישן ללבוש החדש. מאבק זה, עתים ברעש ועתים בנחת, קיים תמיד, גם אם כלל דוברי הלשון לא יחושו בו.

אילו היו אפוא בעיות העברית רק ממין זה, כבר יכולנו להתברך ולומר: אכן עשה נעשתה לשוננו לשפה חיה ממש לכל פרטיה ודקדוקיה. אולם לדאבון לבנו עיון מעמיק יותר בסבך הבעיות הלשוניות שלנו עשוי להעמידנו מיד על כך, כי נוסף על השאלות הכלליות והמשותפות ללשון מן הלשונות קיימות בעברית שאלות

המיוחדות רק לה, אשר סיבתן נעוצה בהיעדר חיים טבעיים ובחוסר התפתחות אורגאנית במשך 1800 שנים בקירוב. לא ייפלא אפוא, שאף שאלת תיקון הכתיב העברי שונה במהותה אצלנו מאשר באומה ולשון אחרת.

מהי המטרה של „תיקון הכתיב" בכלל?

צורת הבעה בכתב נקבעת ומתגבשת בלשון־הרבות כרגיל בתקופה מסוימת, במקום מסוים, ופעמים אפילו בהשפעת סגנון אישיות מסוימת או של קבוצת אישים, שפרי רוחם בכתב נעשה מופת לדור ולדורות. והצורה המגובשת הזאת מתאימה למעשה למבטא הלשון הנדונה בזמנה ובמקומה. כדוגמה מאלפת לכך אזכיר את הכתיב האנגלי. הכתיב האנגלי כמו שהוא היום נתגבש בעיקריו, פרט לכמה תופעות לואי, בתקופת אלישבע המלכה, במאה ה־16 ובהשפעת האסכולה הספרותית בזמנה. וכמו שהוא היום, הרי הוא חופף בקירוב (כי כל כתיב שבעולם אין ביכלתו אלא לצייר תמונה מקורבת) את מבטא הלשון האנגלית בזמן ההוא. בעוד שהכתיב נשאר במשך דורות רבים קבוע ויציב, הרי הלשון, שהכתיב הזה משמש להבעתה, אינה במקומה עומדת. במרוצת הזמן מתגלה הפרש ניכר, פעמים הרבה ופעמים מעט, הכל לפי הלשון ותנאיה המיוחדים, בין הצורה שבכתב ובין הצורה שבדיבור. השואפים לתקן את הכתיב שואפים אפוא לגשור גשר בין המבטא שבזמנם ובין הכתיב, הנמסר בירושה, הכתיב ההיסטורי, ולהקל ע"י כך מעל אדם, הדובר בלשון הזאת, את לימוד הכתיב, שנתהווה בו עומס מיותר כשהוא לעצמו, ואשר מייצג למעשה דרגה אחרת של אותה הלשון. המהדרים בניסוחים מדעיים מדויקים אפילו לא יירתעו מלומר, שהכתיב ההיסטורי מייצג לאמיתו של הדבר לא שלב אחר בהתפתחות הלשון הנדונה, אלא ממש לשון אחרת.

התאמת הכתיב למבטא — האם זאת היא בעיית תיקון הכתיב העברי בשעה זו?

לא! עדיין נטושה בתוכנו מלחמה על כך, מהו המבטא העברי ה„נכון", וחילוקי דעות בנוגע למבטא המופתי (הסטנדרדי) קיימים אף בכתלי ועד הלשון, כפי שנקל לראות מן המאמרים השונים, שאנשי ועד הלשון פרסמו בשאלה הזאת. אע"פ כן, אפילו אלה הסוברים, ששוב אין לבטא את העי"ן, שאין להבחין בין כ"ף דגושה לקו"ף, בין חי"ת לכ"ף רפה, בין טי"ת לתי"ו או בין בי"ת רפה לוי"ו, אפילו אלה לא הציעו ולא עלה על דעתם להציע בהצעותיהם לתיקון הכתיב לבטל את השניות הזאת. לא הוצע, דרך משל, לכתוב תעכב „טאקו", שזוהי מסקנה הגיונית של כל השואפים לכתיב עברי פוניטי. והשניות הזאת בכתיב „המתוקן" כבר הובאה בחשבון גם ע"י מי שאינו מאמין ואינו מחייב הבחנה במבטא האותיות הנזכרות. אמנם יש החלטה ישנה של ועד הלשון המחייבת הבחנה, אך זוהי לפי שעה הלכה ואין מורין כן. ובכן, כשאנו מדברים בתיקון הכתיב העברי, הרי כוונתנו לא להתאמת צורת הכתב לצורת הדיבור, אלא אך ורק לסימון מכסימאלי של תנועות בכתבנו הקונסוננטי, בגבולות האפשר ומתוך שיקול דעת לגבי בחינות אחרות של הלשון, כגון הבחינה האטימולוגית. שאלה זו בלשון אחרת (אני מוציא ברגע הזה אחדות מן השמיות) אינה קיימת כל עיקר, היא נמצאת פתורה בכתב גופו. ואשר על כן בעית תיקון הכתיב העברי מצטמצמת לשאלת המלא והחסר.

שורש השאלה נעוץ בטיב המקורות הלשוניים שלנו. המקרא מונח לפנינו מנוקד בצורתו המוגמרת לכל המאוחר מראשית המאה ה־12, והוא מצויד כידוע סימנים מדויקים לגוני־תנועות שונים. כל ספרותנו שלפני המצאת הניקוד ורוב רובה שלאחר המצאתו כתובה בלי סימני הניקוד. ולמרות קיומה של שיטת ווקאליזאציה מפותחת זו לא השתמשו בה אלא במעט שבמעט — ויש דברים בגו. בספרות הבלתי מנוקדת ניכר נוהג של כתיב, שעל פיו משמשות הוי״ו והיו״ד, ובמידה פחותה מאלה גם האל״ף, כסימנים לקבוצות של תנועות, וי״ו ל־o—u, יו״ד ל־i—e ואל״ף ל־a, בלא שום הבדל, אם התנועה ארוכה או קצרה. עקבות הנוהג הזה, ויותר מעֻקבות גרידא, אנו מוצאים בגוף המקרא המנוקד, אלא ששם עדיין משמשות וי״ו ויו״ד לסימון תנועה ארוכה בלבד, כגון אוֹכֵל מלא וי״ו, אבל אֹכֶל חסר וי״ו וכדומה. מנהג הכתיב המלא, הנפוץ ביותר בספרותנו בכל הדורות, אינו חוטא בעקיבות יתרה, הוא לא הוסדר מעולם, ויד המקרה שליטה בו.

משנפרצה אחר ימי ההשכלה החומה המעיקה והחוסמת של השימוש בלשון המקרא, משהותר לחומר הלשוני שמחוץ למקרא לבוא בקהל המלים העבריות בספרות היפה, החלה לשוננו הספרותית, ובהשפעתה אף הלשון המדוברת בימינו, לינוק מכל מקורותיה לשכבותיהם ורבדיהם המרובים. עם המקורות האלה ובהשפעתם שב גם מנהג־הכתיב, הרווח בהם, להתפשט, לאחר הפסקה מלאכותית בתקופת ההשכלה. משהותר, דרך משל, להשתמש במלת כיוון על יד מפני, האם ראתה עין עברית מלה זו כתובה בלי יו״ד, אפילו בכתיב המנוקד? אמרתי „לאחר הפסקה מלאכותית בימי ההשכלה״, אבל גם הפסקה זו לא היתה מוחלטת; שכן אם נתבונן למשל בספרי הדקדוק וספרים אחרים, שחיברו אבות הלשון והדקדוק העברי בתקופת ההשכלה, כגון רנ״ה ויזל, בן זאב ואחרים, נראה — וזה משתמע כקוריוז ממש — שבטכסט הבלתי מנוקד מרובה השימוש באמות הקריאה (אין צריך לומר, שכך הוא הדין בספרי הדקדוק כגון של הרד״ק והראב״ע). וכך הגיעו הדברים, שמצד אחד נוצר מעין אידיאל של כתיב חסר, שנחשב לבדו לנכון מבחינה דקדוקית, ועל כן ניסו להגשימו בבתי הספר בארץ, אידיאל שהוא שריד ימי ההשכלה, ומצד אחר הוסיף הכתיב המלא, הבלתי חוקי כביכול, לשמש את צרכי הכותב עברית: הוא נתקיים במציאות. הדואליסמוס הזה תובע מאז הנהגת הלשון בדיבור את פתרונו ביתר שאת.

לכאורה מוצדקת שאלת השואל, אם כל בעיית תיקון הכתיב פירושה חיפוש אחר דרכי סימון התנועות, משום מה לא נכניס בשימוש את האמצעי הבדוק, המוכן ועומד בידנו מאות בשנים, הלא הוא הניקוד? ובאמת רבים וכן גדולים הציעו דבר זה, ואע״פ כן עלינו לומר, שאין טעות גדולה מזאת. בלי שאכנס לדון בבחינות אחרות, כגון הפידגוגית־הפסיכולוגית, שעמד עליה עם אחרים ד״ר יעקב לוי במאמרו „יסודות פסיכולוגיים לקריאה בעברית״ („חקרי חינוך״ תש״ד), הרי דרך זו פסולה מבחינה לשונית גופא. לא אגזים אם אומר, שהחובה להשתמש בניקוד היתה מביאה ממש אסון של ערבוביה על כל משכיל עברי; לפחות 95 אחוזים מכלל הכותבים בעברית — היה הניקוד נוטל מהם בבת אחת כל ביטחון, בכתיבת מלה. כי הניקוד, בייחוד זה הטברני המקובל אצלנו, אינו עשוי למבטא, שקיימנו וקיבלנו אותו. משל למה הדבר דומה: לאדם השואל, כיצד אסמן את התנועה a ונענה: כתוב פעם o, פעם a ופעם אות אחרת, כדרך שנהוג בלשון

האנגלית. ברם הכתיב הזה באנגלית הוא דבר שצמח מתוכו, המובן מן הלשון עצמה, ולו משענת חזקה באטימולוגיה האנגלית, כי האות המסמנת את התנועה היא חלק מגוף המלה, ואע״פ כן הוא גורם לתקלות מרובות — הרי לעומת זאת סימון הגה עברי אחד בסימני ניקוד שונים אינו מובן כל צרכו ואינו יוצא ברור מתוך מבנה הלשון שלנו. במבטאנו שווים הפתח והקמץ הגדול כ־a, החולם והקמץ הקטן כ־o, ובפי רבים הצירה והסגול כ־e, ולזה נוסיף גם את החטפים. „הקלות״ שונות, שאנו מוצאים לפעמים בעתונות ובספרים מנוקדים, כגון ביטול הדגש הקל בגימ״ל, ודל״ת, לא זו בלבד שאינן תורמות ולא כלום לסתרון הבעייה, אלא הם טלאי אשכנזי על גבי מבטא ספרדי. הם העתק של נסיון מודיפיקאציה בניקוד, שנעשה בתנאי מבטא אחרים, ולא אוכל כאן להאריך את הדיבור בזה[1]. בקיצור — הניקוד מצריך לימוד מרובה, וכל נקדן יודה ולא ייבוש, שבלי הקונקורדאנציה אין הוא עושה את דרכו במישרים. זאת אפוא אינה תרופה לרבים. דרך אגב אציין, כי לעתים ירגיש הקורא, ששירים שונים אינם מנוקדים ע״י כותביהם; כי יד הנקדן פוגמת פעמים במקצבם, עדות היא שגם בקרב משוררים יש בלתי־בקיאים במלאכה זו, הזקוקים לעזרתם של אחרים.

ודאי, אפשר להשתמש בניקוד לסימון התנועות, להפכו לנחלת הציבור כולו ולהפקיעו מכלל סוד מקצועי של מספר מומחים, בתנאי שתיעשה בו רפורמה מרחיקה לכת. ויש מחלוקת בקרב יודעי הדבר, אם הוכשר הדור לרפורמה הזאת. על כל פנים על הדרך הזה ויתרה לפי שעה הוועדה להצעת כללי הכתיב של ועד הלשון, וגם ועד הלשון כולו בשני כינוסיו האחרונים.

ועל כן ממילא נשארה לנו האפשרות היחידה של הכתיב הבלתי מנוקד, שהוא בכללו משתמש באימות הקריאה, נשארה הדרך לשכלולו והסדרתו של הכתיב הזה כהוראת שעה, כפתרון לדורנו, עד אשר יִמָּצאו בעיות לשוניות עיקריות ויסודיות יותר את פתרונן בחיים. מתכוון אני בייחוד לשאלת המבטא המופתי, שהוא תנאי מוקדם לתיקון כתיב ממשי.

כך מצטייר הרקע הכללי של שאלת תיקון הכתיב העברי, שבשנים האחרונות התחיל ועד הלשון לטפל בה ביתר עמקות, ואולי גם ביתר הצלחה.

כי בעצם כבר לפני כארבעים שנה הכריז ועד הלשון בתקנון־העבודה שלו כי הוא רואה אחד מתפקידיו במתן „צורה קבועה להכתיב״ (סעיף ב׳ פסקה ד של יסודות עבודת ועד הלשון, „זכרונות ועד הלשון״ מחברת ד׳ עמ׳ 77). כשלושים שנים עד תרצ״ט עלתה שאלה זו פעמים אחדות באספות הוועד ונסתיימה בתיקו, בלא קבלת החלטות. הוויכוחים כשלעצמם (שנתפרסמו ב„זכרונות

[1. הניסיון, שנעשה בחו״ל במבטא האשכנזי, היה בו משום תיקון ממשי. ויתור על הבחנה שבכתב, שאין עמה הבחנה שבפה, בין גימ״ל בכגון גָּדול ובין גימ״ל של בֶּגֶד, או בין דל״ת של דָּבָר לשל גָּדול מחייב במבטאנו לא רק ביטול הדגש הקל גם בתי״ו, היינו לכתוב שָׁמַרְתִּי בתי״ו רפויה כמו עָשִׂיתי, ולא חשבו על כך ה„מקילים״, אלא כמה שינויים יסודיים בגופי ההלכות של דקדוקים, כגון ביטול אחד מן הסימנים (קמץ ופתח) ועוד ועוד. לתמהוני אני רואה ש„הקלה״ זו ואחרות חדרו גם לספרי לימוד לתינוקות כגון „חברי״ לאשמן — פלר. ילד, שאינו מחויב לדעת, כי הדל״ת של יַלְדָּה דגושה, משום מה עליו ללמוד פָּמר בתי״ו דגושה ורוּתִי בתי״ו רפויה? „הקלה״ שבהשמטת הדגש הקל באותיות ג״ד היא נגד כללי הדקדוק ואינה מועילה תועלת כלשהי לפתרון שאלתנו המעשית, והילכך מה זכותה במבטאנו?].

ועד הלשון" מחברות א־ג עמ' 47־68, מחברת ה' עמ' 54־85, מחברת ו' עמ' 24־30, „לשוננו" כרך ג' עמ' 72), הם בבואה נאמנה לתפיסת השאלה הזאת בראשית תקופת התבססות הלשון בארץ. לפני כ־15 שנים חידש ועד הלשון את ארגונו והעמיד את עבודתו על בסיס אחר, מעשי יותר. הוא ייחד ועדות לביצוע תפקידים לשוניים מיוחדים. הנסיון הוכיח, שעבודת הוועדות המקצועיות קידמה במידה רבה את פעולתו הלשונית של ועד הלשון, בעיקר בשטח הטרמינולוגיה, ולמוד נסיון זה החליט הוועד המרכזי של ועד הלשון בשנת תרצ"ט לכונן ועדה מיוחדת לשם הצעת פתרון לבעית הכתיב העברי.

כבר בישיבותיה הראשונות של הוועדה, שפעלה בירושלים, הגיעו כל החברים לכלל הסכמה גמורה בנוגע ליסודות ההצעה להסדרת הכתיב המלא, כפי שנוסחו במבוא לאותה הצעה („לשוננו" כרך י"א חוב' ג' עמ' 232־234), שמטרתה לתחום תחומים קבועים ככל האפשר לכתיב המלא.

החומר, שהוכן לדיוני הוועדה, הוא פרי התבוננות ממושכת ושיטתית בנוהגי הכתיב, הן במקורות ספרותנו הקדומים, והן בספרות היפה ובעתונות של ימינו. החומר הזה, שנותח ומוין לפי קטיגוריות דקדוקיות, היינו לפי משקלים ושאר צורות הלשון אפשר להכיר את הכיוון ואת מידת הנטייה לשימוש של אמות הקריאה בכתיב המלא. בהכנת הצעת כללי הכתיב על יסוד החומר המוגש עסקה הוועדה למעלה משנה, ולאחר בירורים נוספים ע"פ ההערות, שהגיעו אליה וכעבור גלגולי־ניסוח מרובים פורסמה בקהל בשנת תש"ב.

ההצעה הזאת הרי היא נסיון ראשון, עד כמה שידוע לי, בלשון העברית ובבלשנות העברית בכלל, לכלול כללים ברורים לנוהג של כתיב ולהעמידו על יסודות דקדוקים. היא משתרעת על פני שני עמודים וחצי וכוללת בשמונת סעיפיה כמעט את כל הבעיות שבכתיב העברי. אמרתי „כמעט" מפני שהשמטה יש שם, שהושלמה עתה בישיבות הוועדה לניסוח סופי של כללי הכתיב. ועדה זו הורכבה ע"פ החלטת הכינוס האחרון, ומשתתפים בה חברים בעלי השקפות שונות ומנוגדות בשאלה הנדונה.

לא כאן המקום ולא עכשיו השעה לקרוא את ההצעה ופרטי סעיפיה. עלינו רק להשיב על השאלה, כיצד מצטייר פתרון בעיית הכתיב לאור ההצעה הזאת. כבר ראינו, ששאלת הכתיב שלנו מצטמצמת לפי שעה לשאלת השימוש המותר והנכון באמות הקריאה. ועל כך, ולא על יותר מזה, יש תשובה בהצעה הזאת. היא קובעת, שמלה כמו שולחן תיכתב בוי"ו אחר השי"ן, שמלה כגון דיבר תיכתב ביו"ד אחר הדל"ת, ומלים כגון צידו מן צד, ביתו מן בת אינן נכתבות ביו"ד אחר הצד"י והבי"ת, שבירך תיכתב אף היא ביו"ד אחר הבי"ת, אבל מאה חסרה יו"ד, והנימוקים לכל הקביעה הזאת נתונים בגוף ההצעה. אין בהצעה הבחנה, בין וי"ו המשמשת u לזאת המשמשת o, ובין יו"ד המשמשת i ליו"ד המביעה e, אבל יש הבחנה בין וי"ו ויו"ד יחידות המסמנות תנועות ובין וי"ו ויו"ד כפולות המייצגות קונסוננטים.

הבחנה בסימון התנועות המקורבות e—i, o—u לא הוצעה בכוונה וביודעים; ואם תרצו, הרי זו חולשתה לגבי המטרה של וקאליזציה שלמה. המעיין בהצעה הזאת יתמה, כי פה ופה נזכרו בה שתי אפשרויות, אם דעת רוב ודעת מיעוט, או דעות מפולגות בלא רוב, שתי אפשרויות, שרק לאחת מהן יש

זכות קיום. איך ייתכן כדבר הזה, בה בשעה שהיתה הסכמה גמורה בין החברים ביחס לעקרונות־הכללים וההנחות, שהונחו ביסוד ההצעה? ועל זה יש להשיב, כי פרטים אחדים ניתן טעמם לכאן ולכאן. ניקח לדוגמה את הסעיף הרביעי: בו הוצע לסמן כל i קצרה לפני אות דגושה ביו״ד, היינו חינם, אילם, דיבר, דיבור וכיו״ב מלא יו״ד. כלל זה נופל אפוא גם על מלים כגון זִכָּרוֹן, פִּקָּדוֹן, בִּזָּיוֹן, ועוד, אע״פ כן נאמר שם בפירוש, שבאלה לא תיכתב היו״ד אחר זי״ן, פ״א או בי״ת וכדומה. כי ההתבוננות במקורות הספרותיים גילתה, שדווקא במשקל זה אין נוהגים כלל, או ממעטים בכתיב מלא. ויש הגיון דקדוקי לכך. שכן צורה זו בדיגוש עי״ן השורש אינה מתקיימת לא בסמיכות ולא בנטיות. מאותו הכלל גופא יוצא, שהמלים זכרוני, פקדוני וכדומה ייכתבו בלי יו״ד, ואילו נכתבה היו״ד בפיקדון, זיכרון, כי אז נוצרה כפילות בתמונת המלה: בתנאים מסוימים היא כתובה ביו״ד, ובאחרים חסרה היו״ד. ונסוף על כך אציין כי המשקל הזה משותף בנטייה למשקל פִּעֻלוֹן, היינו יתרון, פתרון, שבו אין דגש בעי״ן השורש גם במוכרת.

אבל הוועדה המורחבת שהזכרתי מצאה, כי אף על פי כן יש לכתוב זיכרון ופיקדון ודומיהן ביו״ד, כי לדעתה מוטב לוותר על תמונה אחידה של המלה בכל נטיותיה, בלבד שיתקיים הכלל, כי לפני כל אות דגושה כותבים יו״ד כסימן ל־i, בלא שום יוצא ממנו; כל יוצא מן הכלל הריהו מכביד על הזיכרון, והוא פתח לטעויות ולכשלונות. ע״י זה אף השגנו הבחנה מועילה בכתב שבין משקל פִּקָּדוֹן למשקל פִּתְרוֹן, שרבים טועים בהם. ראי פרט זה כראי פרטים אחרים, השנויים במחלוקת בהצעה הזאת.

רואים אנו אפוא, שבאופן השימוש בעקרונות המוסכמים עלולים להיות חילוקי דעות, ואמנם קלים בערך. ואולי מעניין לציין, כי השינוי לגבי ההצעה היסודית המחייב כתיבת יו״ד במלים כגון פיקדון, שהוחלט עליו באחת מישיבותיה האחרונות של הוועדה המורחבת, השינוי הזה בא בעיקר בהשפעת חברים, אשר ראו בהצעת כללי הכתיב בשעת הדיונים בכינוסי הוועד הפרזה יתרה בנטייתה לצד הכתיב המלא.

עד עכשיו הספיקה הוועדה, העורכת את הכללים עריכה סופית, לדון בחמישה סעיפים מתוך השמונה, והם אולי הקשים ביותר, כי בהם נסתיימה פרשת סימון התנועות. שתים שלוש שאלות עדיין צריכות ליבון נוסף, אבל בעיקרו של הדבר נתקבלו הכללים האלה בתוספת שינויים אחדים, חשובים כשלעצמם. כך הוחלט לוותר על היו״ד במלים כגון לבי, עזים, שכן בתמונה היסודית של המלה אין התנועה i (חירק), אלא e (צירה): לב, עז. ותיקון אחר חשוב מאוד, שרבים בכינוס הוועד תמכו בו, ואשר עדיין חלוקים בו, הוא הבחנה בין u ל o ע״י סימון הווי״ו בנקודה שמעליה, היינו חולם להבעת o ובנקודה שבתוכה, היינו שורק, לציון u. החולקים על זה חולקים לא על עצם התועלת בדבר, אלא על כך, אם מבחינה טכנית ניתן הדבר להגשמה בסידור־יד, או בכתב הרהוט של כל איש ואיש ואין להסיח גם את הדעת מן המקביליות (הפאראלליות) שבין הסימון לu־o ובין הסימון לi־e, ששם עדיין לא הומצאה אפשרות של הבחנה.

הסעיף השמיני אינו עלול לעורר כל התנגדות, הוא מציע לקיים את כתיב השמות הפרטיים כמו יעקב, משה, שלמה, בצורתם המסורתית, בלא התחשבות בכלל, שיוחלט על סימון התנועה o. הסעיפים שישי ושביעי, עדיין טעונים דיון בישיבות הבאות.

על שאלת התעתיק, היינו כתיב מלים לועזיות באות עברית, לא נעמוד כאן, זוהי פרשה הקובעת עניין לעצמה.

הריני בסוף דבריי. ואני מרגיש שאלה אחת נישאת בפי כל. מתי סו״ס יפרסם ועד הלשון את החלטתו בדבר הכתיב המתוקן, אשר החל לעסוק בו לפני כשבע שנים? והתשובה אינה פשוטה כל כך. ועד הלשון הוא מוסד מורכב למדי. הוא עושה את מלאכתו תוך מלחמת דעות קשה, אמנם לשם שמים, אבל בכ״ז מלחמה. היא נובעת בעיצומו של הדבר מן האפשרויות האוביקטיביות השונות של הגישה לבעיות הלשון ולפתרונן. לא הרי השקפתו של בלשן־הוקר בשאלות לשון כהשקפת סופר־אמן, ולא דעת שניהם כדעת הפדגוג־המורה. וכל אחד מהם רואה בהן ראיה משלו וטועם בהן טעם משלו. וחשוב לזכור, שמכל שאלת הלשון, הרי עניין תיקון הכתיב אינו מדעי־עיוני בלבד, מדעי־מופשט גרידא, אלא אדרבא: יש בו צד חברתי חשוב, והלא הוא אשר מֵאֵט ומכביד על קצב הפעולה הזאת.

וכדי שתהיה התשובה שלמה, עלי לומר, שהיקף פעולתו של הוועד וגודל התפקידים, המוטלים עליו בתקופה מכרעת זו להתפתחות לשוננו, מחייבים הרחבה דחופה של מנגנון הביצוע שלו, מחייבים ארגונה של עבודת הוועד והעמדתו על בסיס הנאה והמתאים לתפקידיו הממלכתיים, שהוא נטל על עצמו. ובידוע שדבר זה דורש אמצעים נאותים.

בכל זאת אם נשפוט על פי החומר, שכבר נידון והוסכם עליו בשאלת תיקון הכתיב, ועל פי החלק הטעון עדיין עשייה, יש יסוד לתקווה, כי לא ינקפו עוד שבע שנים, עד שהצעת כללי הכתיב, מתוקנת ומשוכללת, תיהפך להלכה פסוקה.

ה׳ יחזקאל קוטשר, אשר שימש במשך שנתיים מזכיר מדעי בלשכת תל אביב, משלים את דברי ד״ר ז׳ בן־חיים בתתו סקירה קצרה על דרכי פעולתה של הוועדה לתקנת הלשון ועל השגיה, על המדור „לשוננו לעם״ הקבוע ב„הארץ״, על הקונטרסים „לשוננו לעם״, המופיעים עכשיו בתור הוצאה לחוד, ועל פעולתה המיוחדת של הוועדה ללשון העתונות, אשר בה משתתפים באי־כוח העתונות היומית, החותרים לקראת לשון מתוקנת ומונחים אחידים.

הוא השלים את סקירתו על ידי דוגמאות לפעולותיהן של הוועדות וגילה טפח מחיוניותה של עבודה יום יומית מועילה וממושכת זו.

ישיבה שנייה

הפרופ׳ נחום סלושץ פותח את הישיבה ומציין, כי לאחר שמיעת ההרצאות אמש תינתן עכשיו רשות הדיבור למורשים לשם מסירת דין וחשבון על פעולתם עד הכינוס ולשם תיכון תכניות והבעת משאלות לקראת העתיד.

מר משה בירמן (חיפה)

מספר על פעולות הסניף של חברת „אמוני הלשון העברית" בחיפה, אשר נוסד בשנת תרצ"ג והוא משמש בו חבר הוועד מראשית ייסודו ועד היום. מספר החברים היה מועט בתחילתו. העבודה התנהלה על ידי ועד בן 3־4 חברים, אשר פתח בפעולה שיטתית, הוציא חוזרים וארגן תנועת התנגדות לעלונים הלועזיים, שהופיעו בחיפה ולדיבור הלועזי. בשנת תרצ"ה נבחר ועד מורחב לחברת „אמוני הלשון העברית", ונרכשו כ־300 חברים. הרבה עליות וירידות היו בעבודתנו; חברי הוועד המרכזי לא היה בידם לפעול בחיפה באופן שיטתי ומתמיד, ועסקני המקום לא היו פעילים ביותר, פרט ליחידי סגולה. אף על פי כן נפוצו במידה האפשרית כתבי הוועד על ידי בתי הספר ומוכרי ספרים ונרכשו חברים חדשים. מספר החברים מגיע כיום ל־400, ויש סיכויים לפעולה מורחבת בעתיד בעזרתה הפעילה של הלשכה המרכזית. עומדת על הפרק שאלת ההפצה ההמונית של לוחות מונחים ומלונים קטנים ושווים לכל נפש. משעה שנוסד הוועד להשלטת העברית מטעם הוועד הלאומי עברה לידם המלחמה על הלשון ואנו מצדנו מתרכזים בשיפור הלשון והחדרת חידושי ועד הלשון. יש לציין, כי מדורי־הלשון בעתונים סותרים זה את זה. צריך להנהיג, כי רשימות מונחים, הנקבעים על ידי הוועד ושיש להם ערך חיוני ללשון, יתפרסמו מדי שבוע בשבוע. יש צורך גם בכינוס משותף של מוסדות התרבות, הספרות והעתונות לשם תיאום פעולה בשדה הלשון השימושית.

מר א. בן דור (חדרה)

מוסר חשבון על פעולת הסניף המקומי של חברת „אמוני הלשון העברית". בימים של גאות הגיע מספר חברי הסניף ל־130. כשהם נתבעים, הם תורמים את תרומתם החדשית הקטנה ברובה, אולם אין כל קשר חיים בין החברים, התורמים והמקבלים כל אחד באופן נפרד את כתבי הוועד, ובין חברי הוועד המקומי. יש רק אחד או שניים שהם פעילים במקצת. הקשר למרכז רופף מאוד. הסניף זקוק להפעלה מן החוץ, והמרכז אינו יכול לתתה מחוסר אנשים, כלומר מחוסר תקציב. רק אם ייהך ועד הלשון למוסד ממלכתי, וכל תקציבו הדרוש יינתן לו מקופת המוסדות הלאומיים יוכל להחיש את עזרתו הלשונית ליישוב ולחולל תנועת לשון. נחוץ גם להצטייד בכל מקום בעזרתם של בעלי המקצוע בתחום לשון מקצועם. יש לארגן מסביב לסניף את הנוער ולעניין אותו בבעיות הכתיב והמבטא. היה כדאי לחשוב גם להקים בחדרה מרכז אזורי לכל הסביבה (השומרון).

יהודה שרוני (גבעת השלושה):

אין אני רואה את תפקידנו בתעמולה. במשקים נתבצר מקומה של העברית מבחינה עקרונית, ויש רק לקבוע דרכים שימושיות לעשיית אזנים ללשון. יש

להתאים ולהטעים את החומר לכל חבר וחבר. יש להשגיר את הלשון בפי חברינו. יש לייסד בכל מקום ועדה, שתכין את החומר במרוכז, כשהוא מחולק למדורים ולהחדיר אותו טיפין טיפין.

לשם הדגמות צורות הפעולה, שהונהגו על ידו קודם בתל יוסף ועכשיו בגבעת השלושה, מביא המורשה שרוני לפני הכינוס שורה של לוחות מצוירים, המסודרים לפי החומר של ועד הלשון.

מרדכי רשפי (ב״ת אורן):

השלילה שבעיר גדלה והולכת והיא מאפילה על האור שבמשקים. מכאן צריכה לצאת הקריאה לנוער להבריא את ההווי בעיר, שהרי בלי לשון אין קליטה. הנסיון המר הוכיח לנו, כי אפשר לחיות שנים רבות בארץ ולא להיקלט בה. באתי לשטח זה של הלשון אגב הוראת העברית למבוגרים. ידעתי, כי אם לא אחבב עליהם את הלשון, לא ייקלטו גם במשקים. היו לי בפעולתי זו כמה עליות וירידות. התחלתי לפרסם ב„ניבים״ מדור לשיפור הלשון. המדור „עברית כהלכה״ ב„דבר״ סייע לי הרבה. נחוץ שיהא לנו הביטחון, כי יש לנו על מי להישען ושלא נצטרך אנו להיות המכריעים בין הבלשנים המתווכחים בפומבי.

אבנר האפנר (כפר סבא):

קשה הפעולה במושבה מן הפעולה בקיבוץ. מתפקידו של מורשה במושבה לפתיח את כיסם של בני המקום לצרכיו של ועד הלשון, אולם יותר קשה לפתוח את לבם לקליטת הלשון. לנו אין תקוה, שבעלי־מקצוע יבואו מאליהם לבקש מונחים, וכשנבוא אליהם, נראה תחילה כמשוגעים. נדירים הם במושבות תלמידי חכמים בין בעלי־המקצוע ועלינו לחדור לחוגי בעלי מלאכה ועובדים בהדרגה ובדרך הפעולה השיטתית היום־יומית. מוטל עלינו במושבה גם התפקיד של תיקון שפת הרחוב. זאת היא קליטת העליה מבחינה לשונית. יש לנו מלחמה עם הלועזית הבאה בעקבות העולים. כל ימי בתפוצות לא שמעתי כל כך הרבה צרפתית כמו בימים המועטים, שבהם אני שוהה במושבה. מוטל עלינו ליצור אווירה תרבותית־עברית, שתכוף את מרותה על כל עולה ותכריח אותו לדבר עברית. צריך שכל עולה ירגיש את עצמו ברע, אם לא ידבר עברית, שירגיש כי את נפש העם הוא קובע.

מחובתו של ועד הלשון להתקשר עם המוסדות הלאומיים כדי למצוא דרך להסברה לשונית מעמיקה ולקביעת העברית בחיי יום יום של העולה. ואם הכינוס יתקרב למטרה זו, יקנה את עולמו.

אליעזר טש (רמות השבים):

ותיק אני בארץ ולא זכיתי עד היום לשמוע על הפעולה הרבה, הנעשית על ידי ועד הלשון. לא עוררו אותי ואלפים שכמותי לפעולה. מרובה יותר מדי מידת צניעותו של ועד הלשון. בדממה דקה ובחדרי חדרים נעשית עבודתו. עלינו לעזור לוועד להוציא את פעולתו אל המוני העם. עם הספר זקוק שילהיבו אותו. הנסיון הוכיח לנו, כי הקרקע חרוש, ודי ניצוץ אחד בעם ישראל שיתעורר למאבק, שיהא מוכן להיאבק על קנייניו.

זכיתי להתמנות בתור מורשה בנקודה יישובית, שבה שולטת הגרמנית. אני

מסכים לחברים המצביעים על פגימות בלשון הדיבור, אולם קודם כל נחוץ, שידברו עברית ולו אך פגומה בראשיתה. נחוץ להתארגן לשם פעולה זו ומסביבה.

צבי אש (עברון):

הקשבתי בעניין רב להרצאתו של ד"ר בן־חיים. בעיית הכתיב היא חיונית בשבילנו. החברים מתלבטים, בייחוד בהוראה, בשאלות הכתיב והכל תובעים פתרונה. רצוי שוועד הלשון יתווה יחד אתנו דרך להקניית הלשון בלי שניזקק לתורת ניקוד קשה ומורכבת יותר מדי. כפי שאנו רואים חלה כבר התקדמות מה בפתרון שאלת הכתיב, אולם צריך ללכת בצעדי־ענק ולא בצעדי־צב, למצוא את הכלים הדרושים לכך.

130 חברים לנקודת התישבותנו ואנו נתקלים בקשיים מרובים בהוראת הלשון. אמנם ארגננו חוגים למתחילים ולמשתלמים, אבל כידוע קשה הדבר, מכיון שתקציב ועדת התרבות המקומית הוא תמיד קצוץ. נחוצה עזרתו של ועד הלשון בעידוד החוגים ובמשלוח ספרות לשונית, בייחוד המלונים הקטנים.

ועד הלשון יפעל ביתר הצלחה, אם חבריו לא יסתרו זה את זה ואם יתנו לעם הלכה פסוקה. צריכה פעולת הוועד לצאת לרשות הרבים, ויש לנהל תעמולה רחבת־ידים לשם הסרת אבני־הנגף.

נחוץ לעורר כוחות צעירים, דינאמיים ולצרף אותם לפעולת ועד הלשון. כבודם של הישישים במקומו מונח, אולם התפתחות הלשון תובעת את שיתוף הנוער. נחוץ שלא תוזנחנה הנקודות הנידחות ושיישלחו אליהן מרצים. הכינוס הזה צריך לשמש נקודת מפנה יסודית בפעולתו של ועד הלשון. אנו צריכים לחיות באופן פעיל את חיי־תקופתנו, המחייבת אותנו לגאול את הלשון ולהציל מעינויי האילמות את ההורים, שהלשון חוצצת ביניהם ובין ילדיהם. דבר זה מטיל עלינו את האחריות לפעולה רבה.

יוסף וינוגראד (משמר השרון):

מערער על יאושו של ד"ר פרץ מתקנת המבטא. יש להקפיד על טהרת הלשון ודיוק מבטאה והילדים ילמדו כמנהגם מן השמיעה. הוא מציע, שוועד הלשון יבוא בדברים עם מחלקת החינוך של כנסת ישראל ועם המוסד ללשון ולתרבות וידרוש, שיחייבו את המחנכים מן הגננת ועד מורה האוניברסיטה, שיקפידו על המבטא.

מאיר בן יהודה (קבוצת כנרת):

אני נותן ערך רב לכינוס, אף כי רעיון זה התעורר באיחור. אני אנוס להעיר על ההפצה המועטת של כתבי הוועד. ואף במונחים המתפרסמים חסרה לפעמים העקיבות. פעלתי בשטח הלשון בחוץ לארץ ואני צריך לציין, כי פעולתנו שם היתה יותר שיטתית ויציבה. כל ההצעות, שנעלה על הפרק ניתנות להתרכז בדבר אחד: עלינו להקים משטר לשוני בארץ, לפקח פיקוח מדוקדק על לשון הנוער בארגוניו השונים. לשם ביסוס פעולה זו עלינו לדרוש תקציב ממשלתי. פינות הלשון עתידות למלא תפקיד רב ערך במפעל הקניית הלשון ושכלולה, ואין להסתפק בקביעתן רק על יד בתי הספר בלבד, כי אם גם על יד מועדונים, ארגוני נוער, בתי מלאכה וחרושת. ברשימות של „לשוננו לעם"

באות הערות מועילות ולשם שימוש ראוי בהן סידרתי כרטיסיה מיוחדת. לכל החברים אני מיעץ לנהוג כן.

אברהם איתן (בית שערים):

הנני חדש. עדיין לא הספקתי להתערות היטב בל ננו ותרבותנו, ואיש המחרשה אנוכי. לכן אתכם הסליחה, אם אשגה בדיבורי.

ברצוני לדבר על פרשה נשכחה אבל נכבדה בשדה לשוננו. היינו על שמות המשפחה הלועזיים וביחוד השמות הגרמניים.

זכורני עד כמה הייתי מוכה תמהון, התמרמרות וכאב, כאשר ראיתי בפעם הראשונה על שלטי חנויות תל־אביב את מבחר השמות הלועזיים. אמרתי בלבי: אלה הם „עמך". בצמרת, בוועד הלשון, בין הסופרים, בין מכווני תחיית הלשון המצב בוודאי אחר. והנכם יודעים היטב, כי טעות מרה טעיתי.

אנו השואפים לשלמות לשונית, עוברים בשתיקה על חצאיות ואי־עקיבות מחפירה זו. אינני רואה הגיון בטענה ובהצטדקות המתאשכנזים האלה באמרם, שהם שומרים על שלשלת המשפחה לבל תינתק. הרי אבות אבותיהם, שהחליפו את שמותיהם העבריים המסורתיים בשמות לועזיים, הם הם שניתקו את שלשלת המשפחה, הם שבגדו בלשונם ושחטאו לעמם. חובה דחופה היא על כל שוחר התחייה העברית לתקן את המעוות הזה.

ואלה שחוששים, כי ע"י שינוי שמם הלועזי שהתפרסמו בו, שוב ייעשו בני בלי שם, יש, להביא רק את דוגמתו הנהדרת של חבר ועד הלשון יהודה גרזובסקי, אשר לעת זקנה שינה יחד עם בני משפחתו את שמו ל„גור". ומעשהו זה, לא בלבד שלא השכיח את שמו, אלא להפך, הוסיף לו הערצה ויקר. על פי רוב הסיבה היא אדישות אנשינו לקטנות וזוטות כביכול, כגון שם לועזי.

עד היכן הדברים מגיעים מלמדנו המעשה שהיה. לולא סיפר לי אותו מעשה יצחק בן־צבי, הייתי חושב את העניין להלצה ובדיחה מוצלחת. בן־צבי ביקר בעיר הטורקית איזמיר, התארח שם אצל משפחה ספרדית בשם קטן. ההורים ביקשו ממנו, שימסור דרישת שלום לבנם מרדכי אשר בתל־אביב. מסרו לו את כתובת בנם, אבל במבוכה רבה ובהצטדקות הסבירו לו, כי בנם נשא לו לאשה מעולות גרמניה, וכדי להתאים את עצמו לייחוס החדש שינה את שמו למאקס קלין. שמעו שמים והאזיני ארץ! כזאת יכול לקרות בימינו אנו.

סבורני שגם מתוך מחאה פנימית נגד מה שעולל לנו עמלק של זמננו, עלינו להשליך מעלינו והלאה את השמות הגרמניים.

מבחינת הקניית הלשון העברית לילדינו יש ערך רב לדבר. כשהילד מרחיב את תחומי דיבורו ע"י לימוד שמות המשפחה של שכנים וידידים, קרובים ורחוקים, ואם אלה שמות עבריים, הרי יש בזה משום חיוב רב ומעלה חינוכית.

גם בעולם המסחר הבין־לאומי נפיץ ע"י שמות עבריים את לשוננו בין הגויים.

כמו שעזבנו הרבה מנהגים נפסדים של הגולה, עלינו לחדול גם ממורשת גולה זאת, המבזה אותנו. על תפקידיו של ועד הלשון יש להוסיף גם תקנת שמות משפחה לועזיים לעבריים.

צריכה לקום פעולה רחבה ועממית לתכלית זו. יש לחבר חוברת־תעמולה

קצרה לשם הפצה המונית, חוברת מסוגננת ומנומקת נמק היטב את עניין החלפת השמות. יש לארגן משטר של שכנוע מוסדותינו, שיקבלו עובדים ופקידים בעלי שמות משפחה עבריים. ואחרון: חובה על ועד הלשון, שלא בלבד להלכה ובאידאולוגיה, אלא גם למעשה ובמעשה יהיה למופת מחנך ומשכנע את העם. יהי ועד הלשון הראשון בביצוע תפקיד חשוב זה.

אביא לדוגמה את אנשי כפרי. כשבאתי אליהם ודברתי על לבם בעניין השמות הלועזיים, ענו לי, כל עוד העומדים בראש לא עשו זאת, מי אנו כי נידחק!

דבר שני. חוזר המזכירות שנשלח אלינו לפני כינוס זה התווה את הפעולות הלשוניות בשביל המורשים. יש להוסיף פה מה שהוא. גם את השמות הגיאוגרפיים שאינם היסטוריים, שסביב נקודותינו החקלאיות טרם גאלנו. אני לומד מהסביבה הקרובה שלי, ומניח שכך הוא בכל הארץ. למשל, בתחומי אדמת נהלל יש 3 מעיינות שקוראים להם בשמות ערביים עד היום הזה (עין ביד׳ה, עין שיכה וכו׳). וגם לנחלים (וָאדִיות) קוראים בשמות, שקיבלום מהערבים. ע״י כפר יהושע (ז״א בתחומו) יש כמה תילים ששמותיהם תל ר׳לתה, תל שמאם כו׳ עד היום הזה. — לתפקיד המורשים יש להוסיף גם ביצוע סעיף זה.

לחברי החקלאים יש צורך פנימי לברך ברכה לבבית ונאמנה את העובד בשדה והחורש בניר, בשעה שהם עוברים על פניו.

והנה מצאה לה מהלכים בכפרנו הברכה: „יבורך עמלך" והמבורך עונה „תבורך גם אתה".

הנני מסיים את דבריי בברכת עובדי האדמה לכינוס הזה.

יבורך עמלכם – עמלנו.

שלום סמיאטיצקי (נגבה):

השלטת הלשון ושיפור הלשון הן שתי תעודות נפרדות. ההשלטה היא פעולה המונית של מורים ועסקני תרבות, השיפור וההשלמה — רק הן מתפקידיו האמיתיים של ועד הלשון בתור אקדמיה לשונית. בשיפור ובתיקון הלשון אנו זקוקים להוראות מוסמכות מטעם הוועד. הנהגתי פינת־לשון בחדר האוכל של קיבוצנו. בכל שבוע אני מפרסם מונחים ומתקן שגיאות. לא בבת אחת נתקן את הפגימות ויש לפעול בשיטתיות ולקבוע פינות לשון מלבד חדר האוכל גם בחדר הקריאה ובמקומות אחרים. יש לתת את החומר לשיעורין ולא בבת אחת: שבע מלים ואחר כך עוד שבע, ובדרך זו תקלטנה בנקל.

עם תום דבריו מנסח המורשה את משאלותיו המובאות בכלל הסיכום הכללי של המשאלות.

מנשה גפן (עין המפרץ):

יותר קל להקליט בעם מונחים חדשים מאשר לעקור שיבושי־לשון. יש גורמים מכשילים ביישוב. העתונות לא רק שהיא מביאה דברים סותרים, כי אם גם נוטעה לפעמים בעם שיבושים וסירוסי־לשון. ועד הלשון חותר לתיקון המצב, אולם איננו מדביק את מרוץ החיים, חידושיו אינם נקלטים לתוך המלונים הכלליים הנפוצים בציבור.

מ. אינשאטוב (תל אביב):

אני מערער על התואר „מורשה", אולם אני מעריך הערכה חיובית את התפקידים, שהטיל ועד הלשון על המורשים בכלל ואת ערך הכינוס הנוכחי בפרט ועד הלשון פעיל לפי מידת יכולתו, אולם יש צורך לתבוע ממנו, שיהא כיוון מסויים בפעולתו.

שלמה אבן שושן (שדה נחום):

אני בטוח, כי בעבודה זו אשר לשמה התכנסנו שרויה ברכה רבה. היישובים בודדים במועדם. יש להגיש להם את העזרה הדרושה. אני נתמניתי לתפקידי רק לפני זמן מועט וטרם עשיתי עוד דבר של ממש. אין זו גם פעולה לזמן קצר, כי אם פעולה ממושכת, איטית, עמידה על המשמר, טיפוח. אי אפשר יהיה להצביע יום יום על הישגים שאינם ניכרים לפעמים לעין.

אין לנו לבוא בטענות כלפי ועד הלשון, אסור לו למהר יותר מדי ולהיות בהול בפעולתו הלשונית. עלינו לראות את כל טרחו והישגיו בעין יפה; אולם יש דברים שהגיעה שעתם להיתקן. דרושים מרצים נודדים שיסבירו את השאלות הלשוניות בנקודות. יש צורך חיוני בכמה מלונים מקצועיים הדרושים יום יום.

בקשר לפעולת ועד הלשון לקביעת כללים לכתיב המלא אני שואל מה יהיה, למשל, דינו של אדם, שיכתוב להבא „פקדון" ולא „פיקדון", כלום יש לראות בזה שגיאה לשונית? מגמת התיקונים צריכה להצטמצם, לדעתי, רק לכדי מניעת טעויות.

ד"ר ע' איזן (מזכיר המדעי של לשכת תל אביב)

מעיר בעניין „לשוננו לעם", ומבקש מן הנאספים להשתתף בשכלול המדור „לשוננו לעם", המתפרסם בכל ערב־שבת ב„הארץ". עורכי המדור יקבלו ברצון לא רק מאמרים ורשימות הראויים לפרסום, כי אם גם דברי ביקורת והצעות תיקונים. בקהל נתחלקו שאלונים, וכל איש מתבקש למלא שאלון ולשלחו למערכת „לשוננו לעם".

ד"ר ז' בן־חיים

מודה על ההצעות וההערות לעבודתו המעשית של ועד הלשון. הוא מציין, שלא כולן חדשות, כי משרדי הוועד מוצפים שאלות ודרישות מן המין הנשמע בכינוס. ניתנת להן תשומת לב מרובה ומטפלים בהן כמיטב יכלתו של הוועד, בשים לב למנגוננו המדעי המצומצם. משני התפקידים הגדולים, המוטלים על הוועד: טיפוח הלשון והשלטתה, דורש הראשון את מרבית זמנו ומרצו. הפצת הלשון מחייבת בעצם כלים ארגוניים אחרים ובממדים רחבים מאוד. הוא מוסיף ומסביר ע"פ דוגמאות את ה„כפילות" שבמונחים שקבע הוועד, שהיא ברוב המקרים כפילות למראית עין בלבד. הוא מדבר בזכות השינויים, שהוועד מכניס במונחים ובשאר קביעותיו מזמן לזמן, ומציין את ההכרח לתקן את טעויות הוועד, שאין הוא נקי מהן.

ועד הלשון יודע, שאינו פועל בחלל ריק, לנגד עיניו תדיר צרכי היישוב והעם הדובר עברית. אבל בתנאים, שהוא נתון בהם, אין קצב עבודתו יכול להיות

מזורז יותר בלא שיפגום באיכותה, שכן פעולה זו מחייבת חקירה ודרישה עצמאית במקורות הלשון, ואין הוועד יכול ואינו נוהג להסתפק בעיון במלונים הקיימים.

ד"ר ש' איזנשטדט

מסכם את הוויכוח. הוא מציין כי שיחת המורשים עם באי כוח הוועד גילתה ערנות וחרדה רבה להתפתחות הפעולה הלשונית. הדברים שנאמרו כאן מעידים על רמה גבוהה של הכרה ואחריות ועל חיוניותה של הפעולה שהוחל בה — ריכוז באי כוח הנקודות מסביב לוועד הלשון, כינוס זה מחייב את ועד הלשון לחתור להרחבת מסגרת פעולתו, ליציאה אל העם ותנאי ראשון לכך הרחבת יכולתו החמרית, סיפוק צרכיו מקופת־העם.

בדברי המשוחחים ובמכתבי־חברים, שלא עלה בידם להגיע לכינוס מחמת מאורעות־הימים וסיבות אחרות, באו לידי ביטוי משאלות רבות וחשובות, אשר עלינו להקשיב להן ולשוותן לנגד עינינו בתקופת פעולתנו הקרובה. אתם עודדתם אותנו לכך.

כדי לזכור את כל המשאלות הללו נרשם אותן בסוף דברי הכינוס והיו לעינינו ולעינכם תמיד. תבורך פעולתנו המשותפת!

פרופ' נחום סלושץ

מוסר בשם הכינוס דברי־ברכה לחבר ועד הלשון הסופר י"ד ברקוביץ למלאות לו ששים שנה והוא נועל את הכינוס הראשון של המורשים בדברי עידוד לפעולה משותפת, הנא משווה את מאורעות חיינו לימי־המכבים, שאת זכרם אנו מעלים בימי חנוכה אלה ומביע את תקוותו, כי נוכל לפעול את פעולת־הלשון והתרבות בתנאי רווחה ועליה חפשית.

בשירת „התקוה" נפרדים המתכנסים.

הצעות ומשאלות

ההצעות והמשאלות, שהובאו לפני הכינוס בצורה שבכתב (פרט לאלו הכלולות בדברי המשתתפים בויכוח הכללי), לא היה סיפק לדון בהן בכינוס באופן מקיף ולעמוד עליהן למניין. הילכך נוסחו אלו בקוויהן הכוללים ונמסרו לעיונו ולביצועו של ועד הלשון.

המציעים היו: עלי איזן (תל אביב), אברהם איתן (בית שערים), א' בן דור (חדרה), מאיר בן יהודה (כנרת) מנשה גפן (עין המפרץ), שניאור הרדי (דליה), אליעזר טש (רמות השבים), עזריה כהן (מוצא, עלית) אהרן לבציון (באר טוביה), ש' סמיאטיצקי (נגבה), ישעיהו עריף (שריד), צבי שוטוב (מעברות), מאיר שחף (רמתיים), יהודה שרוני (גבעת השלושה) ואחרים.

ואלו הן ההצעות והמשאלות העיקריות:

הכינוס הראשון של מורשי ועד הלשון בערי הארץ ובנקודות התיישבות העובדים מכיר בחיוניות פעולתו של ועד הלשון העברית, המכוונת נגד שיבושה ודילדולה של הלשון ולמען שיפורה ותקנתה ומכריז על הצורך החיוני בהרחבת הפעולה המדעית ועל הפיכתו של הוועד לאקדמיה של הלשון העברית.

הכינוס מכריז על ברית פעולת גומלין, הנכרתת בין נקודות היישוב בארץ ובין המרכז המדעי־לשוני בירושלים ובתל אביב, מקבל על עצמו את עול המשמעת הלשונית ומבטיח את עזרתם המתמדת של יישובי העובדים, אשר החיו את הלשון בעבודה, בחיים ובחינוך החברותי והמקצועי.

הכינוס מביע את משאלתו הנמרצת, שהמוסדות הלאומיים והיישוביים העליונים, האוניברסיטה העברית והסתדרות העובדים יקבלו על עצמם את כלכלת צרכיו החמריים של ועד הלשון במילואם וישחררו את הוועד מן הדאגות המתמידות לצרכיו היום־יומיים.

הכינוס מציע לוועד הלשון:

1) להרחיב ולהעמיק את פעולתו לפתרון מהיר ויסודי של שאלות הכתיב והמבטא מתוך שיתוף פעולה עם האוניברסיטה העברית, ציבור המורים, הסופרים והעתונאים ולהשליט ביישוב ובעם כתיב ומבטא אחידים.

2) לדאוג לקביעת „פינות לתקנת הלשון" בכל העתונות היומית ולנסח את תיקוני הלשון בצורה קצרה, תמציתית ומכוונת לצרכיהם של המוני העם.

3) לפעול במרץ אצל הנהלת השעה העברית ברדיו ירושלים בדבר קביעת „פינת הלשון" בהדרכת ועד הלשון, אשר תשודר בצורה עממית מובנת ומעשית ושתציין בקביעות את המונחים המחודשים, הנחוצים בחיי יום ואת הביטויים המקוריים והקולעים שבלשון הטעונים החדרה בעם.

4) לחתור לקראת הרחבת רשת המורשים ועיצוב פעולתם, למנות מורשים נוספים בחוגים שונים בערים, כגון במערכות העתונים, במוסדות הלאומיים, במוסדות ההסתדרות, בבתי החרושת, בקרב בעלי המקצועות החפשיים, ואנשי המסחר והתעשיה.

5) לעשות את כינוסי המורשים קבע בין בהיקף ארצי ובין בהיקפים אזוריים.

6) להעמיד ועדה מורכבת מבאי־כוח המשקים והמזכירות המדעית של ועד הלשון אשר תטפל בענייני לשון, המעסיקים את המשקים, ובמתן הדרכה לשונית.

7) להמשיך בפרסומו השבועי של המדור „לשוננו לעם" ולקרוא לכל פעילי התרבות ביישוב, שיסייעו להרחבתו ולשיפורו של המדור על ידי הגשת רשימות, הצעות ושאלות — ולהנהגתו בכל עתוני ארץ־ישראל.

8) לטפל בהוצאות עתון קיר לערכי הלשון המתחדשים ולקשר את הערכים עם עונות השנה החקלאיות.

9) לארגן בנקודות השונות שבארץ סמינריונים להשתלמות לשונית ופגישות קבועות לשם הסברה לשונית לנוער.

10) לעורר ביישוב תנועה לשינוי שמות המשפחה לעבריים.

ועד הלשון העברית

מאזן ליום 30.9.44

אקטיב	מיל	לא"י	מיל	לא"י
מזומנים:				
בקופה	678	12		
בבנק	227	398	905	410
חייבים			595	279
מחסן הכתבים				
למטה ממחיר הקרן			050	1011
רהיטים				
בניכוי הפחתה			011	17
השקעה של קרנות				
האפוטרופסים של קרן גולדברג	—	1275		
אובליגציות של הבנק האפותיקאי	315	151	315	1426
			876	3144

פסיב	מיל	לא"י	מיל	לא"י
קרנות				
קרן גולדברג	—	1275		
קרן למתן פרסים ע"ש נ' תלם ז"ל	315	151	315	1426
זכאים			299	432
חשבון הכנסות והוצאות				
יתרה ליום 1.10.43	090	942		
עודף ההכנסות על ההוצאות				
בשנה המסתיימת ב־30.9.44	172	344	262	1286
			876	3144

בדקתי ומצאתי הכל נכון

יצחק רוסקין לוי

רואה חשבון מוסמך, מבקר כבוד

כ"ה אלול התש"ה (3 בספטמבר 1945)

הכנסות והוצאות לשנה המסתיימת
ביום 30.9.1944

הכנסות	מיל	לא"י	מיל	לא"י	מיל	לא"י
תרומות ומוסדות						
הקצבת מוסד ביאליק שע"י הסוכנות היהודית בירושלים	—	1000				
קרן אמריקאית למוסדות ארץ־ישראל	351	369				
קרן י"ל גולדברג ע"י קק"ל	—	225				
האוניברסיטה העברית בירושלים	—	200				
עירית תל־אביב	500	142				
הוועד הפועל של ההסתדרות העובדים העברים בארץ־ישראל תל־אביב	—	100				
קרן התרבות ע"ש ח"נ ביאליק ז"ל בניו־יורק	030	66				
ידידי האוניברסיטה העברית במנצ'סטר	750	49	631	2152		
תרומות יחידים						
דמי חבר (אמוני הלשון העברית)			—	65	964	3316
מכירת כתבי ועד הלשון			33 3	1099	662	255
					626	3572

הוצאות	מיל	לא"י	מיל	לא"י	מיל	לא"י
הוצאות הלשכה הראשית ירושלים						
משכורות	—	830				
אחוזי גביה	204	61				
נסיעות	850	45				
שכר דירה	137	78				
משלוחי דואר ושרותים אחרים	390	37				
טלפון	224	20				
הדפסות וכתיבה משרדית	808	24				
מים ומאור	959	25				
רווחים לבנקים, עמילות ובולים	877	22				
אירגון ותעמולה	769	62				
שונות	673	61	891	1270		
הוצאות לשכת הועד סניף תל־אביב						
משכורות	500	30				
אחוזי גבייה	346	20				
נסיעות	684	31				
הוצאות אחרות	849	34	379	117		
הוצאות לשכת הועד סניף חיפה						
אחוזי גבייה	377	76				
הוצאות אחרות	184	15	561	91		
חשבון העבודה המדעית						
משכורות	420	650				
הוצאות אחרות (הדפסה, עריכה, שכר סופרים, נייר, רכישת ספרים וכו')	075	379	495	1029		
תוספת יוקר לפקידים			685	401		
הוצאות שונות			624	218		
יתרת חשבון כתבי ועד הלשון			819	98	454	3228
עודף ההכנסות על ההוצאות			—		172	344
					626	3572

כ"ה אלול התש"ה (3 בספטמבר 1945)